

Telegrafen i Bregninge

Af Valdemar Jensen

»Telegraph Huus« står der på gamle tåsingekort opmålt i tiden fra 1786 til omkring 1820. Stedet er Bregninge bakker, nærmere betegnet den højderyg der skyder sig mod nord fra selve toppen med kirken og som i daglig tale kaldes Gran skoven.

Det har altid pirret nysgerrigheden med denne bemærkning på kortet, for ordet telegraf forbinder man da med elektricitet og magnetisme, og på det tidspunkt havde H.C. Ørsted endnu ikke gjort den opdagelse, der gjorde ham verdensberømt og muliggjorde den elektriske telegraf.

Telegrafan i Bregninge var da også en visuel eller optisk telegraf, og da Tåsingelokalhistoriske Arkiv fra nogle slægtsforskere modtog en forespørgsel angående en mand, der skulle have været ansat på tele-

grafstationen i Bregninge, var nysgerrighedens bæger fuldt og det besluttedes at granske lidt i sagen.

Det viste sig da, at den optiske telegraf, i modsætning til den elektriske, der kun er godt 100 år gammel, havde en lang og til tider spændende historie bag sig med rødder i den fjerne oldtid.

Lidt af historien bag

Behovet for at kunne meddele sig over længere afstande end man kunne råbe hinanden op har vel altid eksisteret. Som den simpleste form for en optisk telegraf kan man forestille sig, hvorledes stenaldermanden brækkede en løvrig gren af et træ og viftede med den. Så kunne hans signal ses langt væk. Senere fandt man ud af, at røg- og lyssignaler kunne ses endnu længere bort og netop signalbål, hvis antændelse havde en forud vedtaget betydning, blev i oldtiden og senere meget benyttet når en vigtig meddelelse skulle sendes over lange strækninger. Sagnet fortæller, at meddelelsen om Trojas fald på denne måde blev sendt fra Lilleasien til Grækenland, fra ø til ø over det ægæiske hav.

Også her i Norden kendte man systemet med signalbål. »Bavnen lyste og budstikken løb fra grande til nærmeste grande« hed det i en gammel vise. Når bavnen tændtes var der ufred i landet og budstikken sørgede for »mand af hus«.

Allerede i den romerske kulturs glansperiode havde man udviklet systemer for optisk telegrafi. Ved hjælp af flag om dagen og fakler om natten kunne man

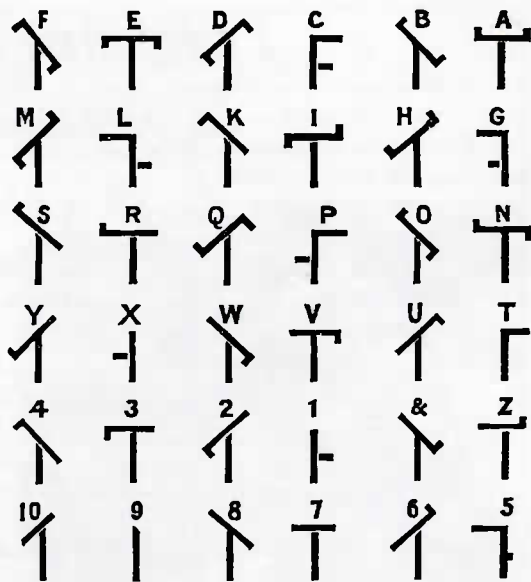
betegne de enkelte bogstaver i deres alfabet og således signalere en hvilken som helst meddelelse over lange afstande. Også de gamle grækere havde udviklet forskellige sindrige systemer for optisk telegrafi. For eksempel skulle Polibius (2. årh. f. Kr.) have beskrevet et system, hvor et antal fakler var anbragt bag en skærm og ved at hæve flere eller færre af disse op over skærmen kunne man betegne de enkelte bogstaver.

Imidlertid forfaldt de gamle kulturer og med dem den optiske telegraf. Man måtte nu næsten begynde forfra, og da Kessler i 1617 opfandt sit system var det meget primitivt og langt fra noget fremskridt i forhold til oldtiden. Han foreslog at anbringe et lys i en tønde. I tønden kunne en klap lukkes op, og når man åbnede den én gang betød det bogstavet a, to gange b, osv. Kesslers telegraf fik dog aldrig nogen betydning, men adskillige andre har i det syttende og attende århundrede forsøgt at forbedre systemerne, hvoraf nogle endda med held har været brugt i praksis.

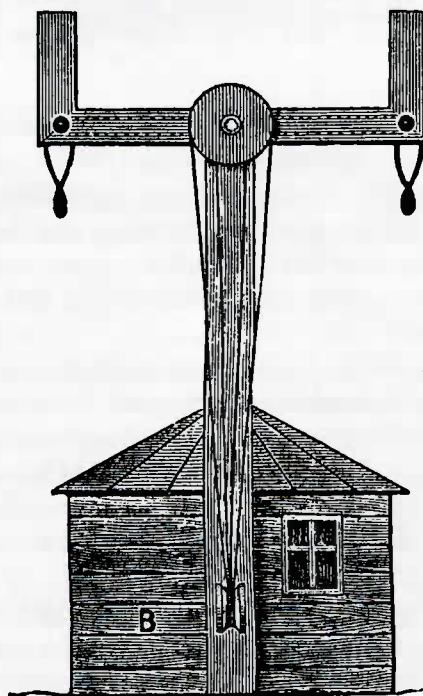
Således konstruerede englænderen Hook i 1684 et apparat der skulle vise sig at blive et skridt i den retning man senere gik. Hans system gjorde det muligt ved hjælp af bevægelige linealer at danne geometriske figurer, hvis betydning i forvejen var aftalt.

Chappes telegraf

Et lignende system brugte tyskeren Bergstrasser, men det store gennembrud kom først da franskmændene Chappe i 1793 havde færdiggjort sit geniale system. I mellemtiden var kikkerten opfundet og udviklet og det betød et kolossalt fremskridt for den optiske telegraf. Nu kunne signalerne ses på meget længere afstand og antallet af stationer tilsvarende formindskes. I Frankrig oprettedes f.eks. en tele-

Chappes Telegraf. (Armens og vingernes forskellige stillinger).

Chappes Telegraf. (Telegrafhuset).

graflinie mellem Paris og Lille. Afstanden var 225 km og det klarede man med 22 stationer, altså ca. 10 km mellem hver.

Chappes telegraf bestod i al sin enkelhed af en mast, hvorpå der var fastgjort en arm med to vinger. Såvel armen som vingerne kunne ved hjælp af et sindrigt snoresystem drejes i alle retninger i samme plan og derved danne figurer der betegnede alfabetets bogstaver og talrækken. Med de kun tre bevægelige dele var denne telegraf selv efter en senere målestok forbløffende hurtig. F.eks. skulle man kunne sende en enkel meddelelse 400 km bort på ca. 5 minutter. Der blev nu oprettet optiske telegraflinier efter Chappes model mange steder i Europa.

Fiskers telegraf

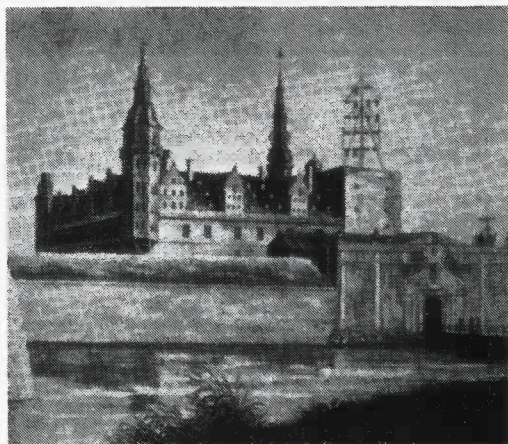
Her i Danmark har man også forsøgsvis anvendt Chappes system, bl.a. med en station på Runde Tårn, men da kaptajn Lorents Fisker omkring 1800 havde opfundet den såkaldte mastetelegraf, valgte man denne, da den store hovedlinie fra Helsingør til Kiel blev etableret i 1801-02. Denne linie gik skråt hen over Fyn fra Nyborg med stationer på følgende høje punkter: Bækstrup, Sdr. Højrup, Galgebakken ved Espe, Trebjerg ved Haastrup, Bøjden og derfra videre til Als.

Fiskers telegraf var ikke så enkel som den franske, men til gengæld mere anvendelig. Den bestod af en høj mast med fem ræer eller tværbomme. Disse var forsynet med ialt 18 signalklapper, der ved hjælp af snoretræk kunne skifte mellem lodret og vandret stilling. Dette skulle have givet over 40.000 kombinationsmuligheder og talværdier, der hver svarede til et ord eller en sætning i signalbogen. Det har dog næppe været meningen at alle mellemstationer skulle tyde telegrammerne, men blot sende signalet videre hurtigst muligt.

Nødlinien

Telegraflinien krydsede Storebælt på det smalleste sted ved Nyborg og Korsør, men alligevel var afstanden for stor i usigtbart vejr, så der oprettedes en mellemstation på Sprogø.

Da krigen brød ud i 1807 fik denne lille ø derfor meget stor betydning. At Storebælt var en flaskehals både for den almindelige posttrafik og for den nylig oprettede optiske telegraf var fjenden udmærket klar over og forsøgte på alle måder at stoppe trafikken. I foråret 1808 blev en engelsk fregat på 36 kanoner ankret op ved Sprogø. Besætningen gik straks i land,

Et gammelt stik, der viser den optiske telegrafs nordligste endestation på Kronborg Slot.

ødelagde telegrafen og bemægtigede sig alt, hvad der kunne brænde, så telegrafisternes hus »manglede både døre, loft, gulv og vægge«, som det hed i en meddelelse fra Generalpostamtet. Samtidig forhindrede de postskibenes sejlads mellem Korsør og Nyborg. Nu måtte der gøres noget. Det besluttedes da at lede trafikken uden om Storebælt og oprette nødlinier både for posten og den optiske telegraf. Her kommer Tåsinge ind i billedet, for

den nye telegraflinie fik følgende forløb: Korsør, Omø, Tårs, Nakskov, Langeland, Tåsinge, Øster Åby, og formentlig endnu et par stationer til Nyborg. Stationen på Langeland blev placeret på et af øens højeste punkter, det 39 meter høje Oldenbjerg ved Løkkeby.

På Tåsinge var det helt oplagt at rejse masten på Bregninge bakke, der med sine 70 meter kunne ses viden om, og netop stedet nord for kirken havde frit udsyn til begge nabostationer. Hvor Øster Åbys station har ligget vides ikke bestemt, men gårnavnet »Telegrafgården«, der stadig anvendes, kunne tyde på, at det var her, mastetelegrafen har været rejst.

Telegrafen og telegrafisterne i Bregninge

Der er ikke levnet mindste spor hverken af telegrafhus eller mast i Bregninge, men ifølge de gamle kort har beliggenheden været på det højeste punkt i Granskoven, tæt ved den lille vej Granstien og sandsynligvis med adgang fra denne.

De mennesker, der har betjent den optiske telegraf, er der heller ikke mange spor efter, men dog nogle. Som allerede omtalt kom arkivet ad tilfældighedernes kringledede veje og godt hjulpet af vågne slægtsforskere under vejr med, at en mand ved navn Niels Jørgensen havde kvitteret for en arv på sin kones vegne og underskrevet dokumentet, et såkaldt »arveafkald« således:

At Niels Jørgensen underskriver sig »Telegraf-Stationens Repetiteur« og ikke bare signalist kunne tyde på, at der var en vis prestige og anseelse forbundet med embedet, foruden at det krævede gode sprogkundskaber og en vis hurtighed i opfattelsen. En overordnet optisk telegrafist er endda senere blevet kaldt »litterair Telegrafbestyrer«.

En sådan foresat har telegrafisterne på Tåsinge og Langeland åbenbart også haft, for i Hof- og Statskalenderen for 1813 er nævnt en »Krigsraad og Telegrafbestyrer Finnerup, Bestyrer af Lykkeby og Thorsinge Telegrafstation«.

Niels Jørgensen var ansat ved telegrafen i Bregninge til sidst på året 1813, men allerede 1. maj samme år havde han fået en afløser til oplæring. Det var den da 29-årige Fedder Carstens, født i Sønderjylland og uddannet ved postvæsenet bl.a. i Odense, hvor han også en tid drev en privatskole.

Også på Tåsinge fik han ansættelse ved skolevæsenet, selv om han ingen eksamen havde, idet han i januar 1814 blev vikar i Landet skole, samtidig med at han skulle passe telegrafen i Bregninge. Det gav visse problemer, som han selv skrev i en gammel skolejournal:

»Imellem 17. og 18. Januar modtog jeg en Skrivelse fra den høje Generalpostdirektion, hvori højsamme paalagde mig

Arveafkald. her afkaldsligjød.

Telegraf-Stationen paa Bregninge den 16de Decbr 1813

Niels Jørgensen
Telegraf-Stationens Repetiteur
(L. J.)

Lise Neithardsligjød

uopholdelig at tiltakle Telegrafen i Bregninge. Paa grund heraf blev der ingen Skole holdt 18. og 19. Januar«.

Fedder Carstens blev den sidste telegrafist i Bregninge, for da krigen var slut blev den landsdækkende telegraf nedlagt. Dog beholdt man forbindelsen over Storebælt via Sprogø, men denne ø måtte man dog først generobre fra vandrotterne, der under krigen havde formeret sig ud over alle grænser og nu gjorde livet surt for telegrafisten. Intet under at der blev klaget over unøjagtigheder i signalerne fordi telegrafisten i sin ensomhed ikke altid var ganske ædru!

Efter krigen fuldendte Carstens sin læreruddannelse og fortsatte sin meget omskiftelige tilværelse, først som lærer flere steder på Fyn og endte som postfuldmægtig i Svendborg.

I sine unge dage, da han drev privatskole i Odense, havde han ifølge historikeren C.G. Høgstrøm en oplevelse, som han først langt senere forstod at værdsætte. Fra en anden skole havde han overtaget en undselig og kejtet dreng, som var blevet sendt hjem med den besked, at han ikke var rigtig klog! Carstens lovede nu faderen, at han ville tage sig af ham, og det gjorde han ganske særligt, da han hurtigt indså, at der absolut ikke var noget i vejen med drengens forstand. Hans navn var Hans Christian Andersen. Den store digter glemte aldrig sin første kære lærer, men tilskrev ham flere gange, sidst til hans guldbryllup i 1872.

Den optiske telegraf i Bregninge var et kortvarigt fænomen, der ikke satte sig mange spor og derfor let går i glemme. Det er dog nok værd at huske, at stationen på Tåsinge var et lille men vigtigt led i et system, der sikrede forbindelsen mellem landsdelene i en af de alvorligste perioder i landets historie.

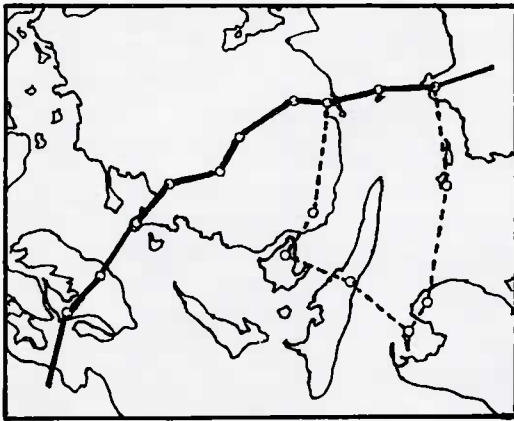
*Fedder Carstens.
f. 1784 i Almdorf.
d. 1874 i Vindeby*

og hans kone af 2. ægteskab (gift 1822)

*Botilla Heinsen
f. 1803
d. 1875 i Vindeby*

*En af deres sønner var senere postmester
Carl Carstens i Troense.*

For resten har Bregninge bakker også senere fungeret som formidler af meddelelser. Povl Fredholm har berettet, at når der i forrige århundrede skulle være fest i »Sophie Frederikkelund« i Troense, så

Optiske telegraflinier

Hovedlinien
Helsingør-Kiel —————

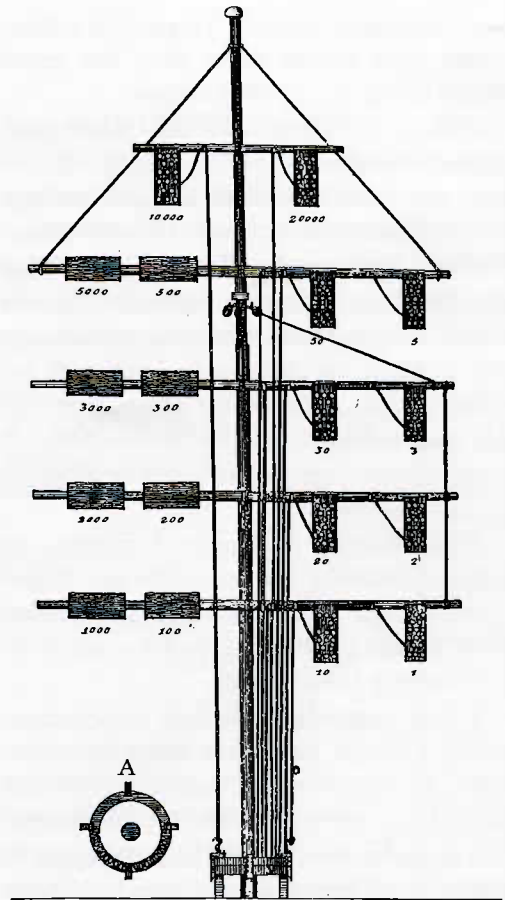
Nødlinien
over Tåsinge - - - - -

flagede man på kirketårnet eller satte en stor kugle på en stang på Bregninge Mølle.

Det kunne ses over store dele af øen, og var på en måde en slags lokal optisk telegraf.

KILDER:

- Sven Skovmand: *Mastetelegrafen*, Skalk nr. 1/1974
 Fr. Olsen: *Postvæsenet i Danmark*, 1903
 Helge Holst: *Opfindelsernes Bog*, 1923
 C. G. Høgstrøm: *Tåsinge Degnehistorie og Skolevæsen*
 Poul la Cour og Helge Holst: *Menneskeåndens Sejre*, 1904
 Joh. W. Steenstrup: *Kort beskrivelse over den danske Telegraf*, 1801
 A. J. Larsen: *Den optiske telegraf*, Vejle Amts Årbog 1982
 Hof- og Statskalenderen 1813 samt diverse arkiver og samlinger undersøgt af Jørgen Møller-Holst, Hillerød, som hermed takkes hjerteligt for hjælpen.

Den danske mastetelegraf, tegnet og beskrevet i et lille skrift fra 1801 af Joh. W. Steenstrup, der kalder sig landmåler og »litterair Telegrafbestyrer«. For nembeds skyld har han kun tegnet det komplette snoretræk på den ene side af masten.